

Valsts pētījumu programma
„Inovātīvi risinājumi sociālajā telerehabilitācijā Latvijas
skolās iekļaujošās izglītības kontekstā“
(INOSCTEREHI)

Ētika pedagoģiskajā darbībā

Lūcija Rutka

*Skolotājiem ir jāievēro noteikta diplomātija un delikātums
saskarsmē ar skolēnu, jo ir noteikta līmeņa cieņa un
neaizskaramība, kuru skolēni ir pelnījuši. Pārkāpjot šo cieņu,
pārkāpjot šo neaizskaramības līmeni nozīmē pārkāpt viņu
cilvēktiesības, un tas ir ētisks pārkāpums.*

B. Beatty

Skolotāju profesijas morālo pamatu un ētisko dilemmu pastiprināta izpēte sākās pagājušā gadsimta 90.gados un turpinās mūsdienās (Carr, 2010; Tirri, 2010). Visvairāk pētījumu par skolotāju ētiku un morāli tika veikti ASV, Somijā, Austrālijā, Islandē. 21.gadsimtā ētikas jautājumi kļuvuši vēl sarežģītāki. To veicina informācijas tehnoloģiju ieviešana, virtuālās pasaules esamība, skolotāju un skolēnu savstarpējo attiecību modeļu maiņa, sabiedrības attīstība, izglītības paradigmu maiņa, globalizācija un citi apstākļi.

Vai ētikas kodekss nosaka, kas ir labs skolotājs?

Skolēni dažādi uztver skolotājus, dažādas ir viņu vēlmes: citam patīk jautrs, atvērts, atraktīvs, zinošs skolotājs, kurš izvēlas neparastas mācību metodes, bet citam - stingrs, nopietns, zinošs, profesionāls skolotājs, pie kura arī var sasniegt labus mācību rezultātus. K.Tirri (2011) uzskata, ka viens no vissvarīgākajiem resursiem cerības un optimisma uzturēšanai sarežģītajā skolotāju darbā ir augsta profesionālās ētikas izjūta, un formulē četras nozīmīgākās vērtības skolotāju profesionālajā ētikā: humānisms, godīgums, taisnīgums, brīvība. Minētajām vērtībām jābūt attiecībās starp skolotājiem un skolēniem, vecākiem un viņu kolēģiem. Autors norāda, ka tās ir pamatvērtības, bez kurām skolotājs savā darbībā nevar iztikt. Skolotājam ir vienmēr jābūt cilvēcīgam un humānam attiecībā gan pret skolēniem, gan kolēģiem. Godīgums un taisnīgums ir vērtības, bez kurām skolotāja darbs nav iespējams, šīs ir arī vērtības, kuras skolēni bieži vien uzskata par vienām no svarīgākajām. Ar brīvību domāta runas un domas brīvība, neatkarība no reliģijas un valsts, brīvība mācīt kā sievietēm, tā vīriešiem, brīvība apmeklēt skolu gan zēniem, gan meitenēm, gan turīgiem bērniem, gan bērniem no nelabvēlīgiem sociālajiem slāņiem, gan bērniem ar atšķirīgu rasi, reliģiju, gan bērniem, kas nāk no netradicionālām ģimenēm, gan bērniem ar speciālām vajadzībām.

Ētikas jautājumi parasti ir ļoti sarežģīti un neviennozīmīgi. Vai kāds var norādīt, kādām ir jābūt skolotāja domām, jūtām, attieksmēm? Vai to var norādīt ētikas kodekss?

Arī mūsdienām raksturīgās ētiskās dilemmas ir saistītas ar dažādiem sociālajiem tīkliem un resursiem. Cik lielā mērā skolotājs var iesaistīties šāda veida komunikācijā, vai skolotājs drīkst likt savu skolēnu bildes „draugos”? Kāda veida komunikācija ir vēlama interneta vidē, lai nebūtu pārpratumi nedz no skolēnu, nedz skolotāja, nedz vecāku puses? Cik lielā mērā skolotājs drīkst iesaistīties skolēnu dzīvēs, piemēram, komentējot viņu bildes draugos? Cik lielā mērā skolēns drīkst iesaistīties skolotāja dzīvē, un kā skolotājam risināt šādas situācijas? Kā skolotājam vērtēt, kāda tipa attēlus viņš var likt sociālajos tīklos, jo skolēni tos redz, komentē un apspriež? Tomēr skolotājam taču ir tiesības uz privāto dzīvi kā jebkuram citam cilvēkam. D.Karrs (Carr, 2010) uzskata, ka dažādu profesiju pārstāvjiem ir tiesības uz noteiktu personisko brīvību un izpaušmi. Piemēram, privātajā dzīvē viņš var būt sieviešu nīdējs, bet kamēr savā profesionālajā sfērā, kā, piemēram, sociālais darbinieks vai policists, pret sievietēm viņš izturas taisnīgi, tikmēr privātajā viņš var darīt kā vēlas. Skolotāja profesijā tas ir citādāk, jo skolotājs ar skolēniem pavada kopā dienas, nedēļas, mēnešus, tāpēc skolotājam patiešām ir jāpiemīt pozitīvām rakstura iezīmēm, un skolēnu morālā izglītībā šādi skolotāji būs daudz efektīvāki nekā skolotāji, kuri „dejo” līdz kādām sabiedrības gaidām (*expectation*), kamēr privātajā dzīvē viņiem piemīt pavisam citas īpašības un uzskati (Carr, 2010: 64).

Skolotāja profesija ir sarežģīta, jo skolotāji ietekmē tūkstošiem bērnu, jauniešu, kuri skolotāju vadībā aug un top par jauniem, domājošiem, gudriem pieaugušajiem, kuriem skolotāju mācītais ir praktiski visas dzīves pamats. Tāpēc skolotājs nevar izlikties un tēlot, skolotājam tiešām ir jāpiemīt spēcīgām pozitīvām īpašībām. Skolotājam ir jābūt izteiktām morālām, ētiskām, tikumiskām normām, un tikai tā var iegūt skolēnu uzticību un būt par viņu autoritāti. Ja skolēns skolotājam tic, tad skolotājam nav nepieciešamības izteikt savas prasības paaugstinātā tonī, viņš cenšas ieturēt vienlīdzīgas attiecības ar visiem skolēniem, atšķir viņus pēc vārda un neizvēlas mīluļus.

Skolotāju ētikas kodekss ir ļoti komplicēts, tajā jāiekļauj vairākas dimensijas, vairākas ētikas – ētika pret sevi, ētika pret skolēnu, ētika pret vecāku, ētika pret kolēģi. Turklāt ētikā vēl ir jāiekļauj saskarsmes, uzvedības, runas un apģērba ētika. Saskarsmes, uzvedības, runas, apģērba ētika ir ļoti būtiska skolotāja darbā, jo skolotāja amats prasa to, ka skolotājs ir nemitīgi starp cilvēkiem un atrodas publikas priekšā. Skolotājam ikdienā ir jāspēj saprasties gan ar skolēniem, gan kolēģiem, tāpēc ir būtiska gan uzvedības, gan runas kultūra. Protams, svarīgas ir arī higiēnas prasības, kas var likties katram pašam par sevi saprotamas, tomēr skolas vidē bieži vien gadās, ka skolotāji tās īsti neievēro, kas noteikti traucē mācību procesam. Varētu šķist, ka tas nav ētiskas dabas jautājums, tomēr ētika sevī ietver arī attieksmi pret profesiju un cieņu pret skolēniem un kolēģiem. Higiēnas neievērošana savā ziņā ir necieņas izrādīšana pret šiem aspektiem.

21. gadsimta multikulturālā sabiedrībā skolēni un viņu vecāki ir ļoti dažādi. Skolotājam nedrīkstētu būt aizspriedumi pret ādas krāsu, reliģiju vai ģimenes tradīcijām, tieši skolotājam ir jābūt tolerances un iecietības paraugam, jāspēj pieņemt atšķirīgo un dažādo.

Lai labāk izprastu pedagoga profesionālās ētikas būtību, analīzei izvēlēti Īrijas, ASV, Maltas, Jaunzēlandes, Islandes un Lielbritānijas skolotāju profesionālās ētikas kodeksi, kas ir valsts līmeņa vai arī skolotāju apvienības izveidoti un valsts līmenī apstiprināti. Kā arī tika ņemts vērā, vai ētikas kodekss pieejamajos resursos ir angļu valodā.

Tālāk aplūkoti ētiskie noteikumi skolotāja attieksmē pret profesiju, skolēniem, vecākiem, kolēģiem un profesionālajā uzvedībā. Balstoties uz minēto valstu pedagogu ētikas kodeksu analīzi, formulēti galvenie punkti:

- nodrošināt skolēna labklājību un drošību skolā;
- nodrošināt konfidencialitāti – ievērot konfidencialitāti gan pret skolēnu, gan pret vecākiem, gan pret kolēģiem, ja vien tas nav pretlikumīgi;
- izturēties ar cieņu pret kolēģiem, atbalstīt jaunākos kolēģus un savstarpēji sadarboties;
- sadarboties un komunicēt ar vecākiem vai aizbildņiem, informēt vecākus par jautājumiem, kas saistīti ar viņu bērniem;
- apzināties un cienīt vecāku un aizbildņu autoritāti un atzīt vecākus vai aizbildņus kā primāros bērna izglītotājus;
- iedrošināt vecākus iesaistīties viņu bērnu izglītības procesā un nozīmīgu lēmumu pieņemšanā;
- tālākizglītība – skolotājs turpina attīstīt un papildināt savas zināšanas un prasmes, seko līdzi laikmeta izmaiņām un jaunākajām tehnoloģijām;
- uzņemties atbildību par mācību procesu un tā efektivitāti, kā arī par savu kā skolotāja kompetenci;
- skolotāja, skolēnu, vecāku vai aizbildņu savstarpējām attiecībām jābūt profesionālām, cieņas pilnām un uz uzticību balstītām.

Analizējot Īrijas, ASV, Maltas, Jaunzēlandes, Islandes un Lielbritānijas pedagogu ētikas kodeksus, var secināt, ka skolotājam ir jābūt atbildīgam par savu profesiju, par savu profesionālo pilnveidi, tālākizglītību un kompetenci. Skolotāja bezatbildīga izturēšanās pret savu profesiju ir ētisks pārkāpums. Ja skolotājs neturpina strādāt ar sevi, neturpina izglītoties, viņš pārkāpj ētiku.

Daudzos ētikas kodeksos ir uzsvērts skolotāju savstarpējā sadarbība, gan īstenojot starppriekšmetu saikni, gan kolēģiem savā starpā sadarbojoties, tādā veidā palīdzot viens otram un sniedzot pēc iespējas kvalitatīvāku izglītību skolēnam. Skolotājs ir atbildīgs arī par atmosfēru klasē mācību stundu laikā: atmosfērai jābūt brīvai, radošai, tādai, kurā skolēns jūtas drošs un pasargāts. Skolotāja un skolēna attiecības ir balstītas uz abpusēju uzticēšanos un cieņu,

skolotājs ir taisnīgs, godīgs un tolerants, novērtē un ciena skolēna individualitāti, ir apdomīgs un meklē risinājumus problēmām, arī disciplīnas problēmām. Skolotājs neatklāj konfidenciālu informāciju par skolēniem, kolēģiem, vecākiem, ja vien tas neapdraud skolēna drošību, veselību un dzīvību.

Apkopojot visu iepriekš teikto, var formulēt galvenos pedagoga ētikas principus:

- kompetence;
- atbildība;
- godīgums;
- taisnīgums;
- cieņa;
- veselums (vārdu un darbu saskaņotība);
- humānisms;
- ieinteresētība;
- konfidencialitāte.

Pedagogs, ievērojot ētikas principus, mudina arī skolēnus uz ētisku rīcību. Efektīvs audzināšanas līdzeklis ir pārrunas un diskusijas par ētiskas dabas problēmām, mudinot skolēnus analizēt, vērtēt, sintezēt un izteikt savas domas.

Literatūra un avoti

- ASV skolotāju ētikas kodekss, Code of Ethics. In *Association of American educators*, Washington, DC.. Pieejams: <http://aaeteachers.org/index.php/about-us/aae-code-of-ethics>
- Beatty, B., Caldwell, B.J., Starrat, R.J. (2006). *The Essentials of School Leadership*. London: Corwinpress.
- Carr, D. (2010). Personal and Professional Values in Teaching. In *International Research Handbook on Values Education and Student Wellbeing*. New York, London: Springer, pp. 63.-74.
- Islandes skolotāju ētikas kodekss, Teachers Code of Ethics. In *Kennarasamband Íslands, The Icelandic Teachers' Union*. Reykjavík. Pieejams: <http://www.ki.is/lisalib/getfile.aspx?itemid=8653>
- Īrijas skolotāju ētikas kodekss. Code of Conduct. In *The Teaching council*. Maynooth, Co. Pieejams: http://www.teachingcouncil.ie/fileupload/Publications/finalcodes_34227443.brf.BandW.13jul2007.ck.pdf
- Jaunzēlandes skolotāju ētikas kodekss, Newzealand code of ethics. In *Teachers council*. Wellington, Newzealand. Pieejams: <http://www.teacherscouncil.govt.nz/required/ethics/coe-poster-english.pdf>
- Lielbritānijas skolotāju ētikas kodekss, Code of Conduct, [tiešsaiste] In *General Teaching council in England*. London. Pieejams: http://www.gtce.org.uk/documents/publicationpdfs/code_of_conduct_1009.pdf
- Maltas skolotāju ētikas kodekss. *Teachers' Code of Ethics*. Malta: Ministry of Education, 2001-2008. Pieejams: http://www.education.gov.mt/ministry/doc/code_of_ethics.htm
- Nacionālā izglītības asociācija, *Code of ethics*. In *National education association*, Washington DC. Pieejams: <http://www.nea.org/home/30442.htm>
- Tirri, K. (2010). Teacher Values Underlying Professional Ethics. In *International Research Handbook on Values Education and Student Wellbeing*, New York, London: Springer, pp. 153.-161.